

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 3.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.53>

УДК 336.71

Б. С. Шулюк,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8692-1983>

Ю. І. Юрчак,

аспірант, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3772-0302>

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

B. Shuliuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the S. I. Yuri Department of Finance, Faculty of Finance and Accounting, West Ukrainian National University

Y. Yurchak,

Postgraduate student, West Ukrainian National University

METHODS FOR ASSESSING THE LEVEL OF BANKING SECURITY IN THE SYSTEM OF ENSURING NATIONAL SECURITY OF THE STATE

У статті досліджено теоретичні та практичні засади оцінювання банківської безпеки як критичного елемента національної безпеки країни. Розглянуто роль центрального банку у впровадженні макропруденційної політики, що ґрунтується на системному аналізі фінансових ризиків, моніторингу ключових індикаторів капіталізації, ліквідності та якості активів. Особливу увагу приділено методології стрес-тестування та сценарного моделювання як інструментів виявлення системних вразливостей. У роботі систематизовано сучасні підходи до оцінки ефективності банків, а також виокремлено інтегральний показник ефективності банку, який дає змогу інтегрувати кілька показників у єдину метрику, що в свою чергу спрощує порівняння та моніторинг ефективності банків та дозволяє порівнювати ефективність різних банків та контролювати її в динаміці.

The article explores the theoretical and practical foundations of assessing banking security as a critical element of a country's national security during periods of financial crises and macroeconomic instability. It examines the pivotal role of the central bank in implementing macroprudential policies based on a systematic analysis of financial risks and the continuous monitoring of key indicators such as capitalization ratios, liquidity coverage, and asset quality. Special attention is paid to the methodology of stress testing and scenario modeling as essential tools for identifying systemic vulnerabilities and potential contagion effects within the financial circuit.

The dynamics of financial stability indicators for the Ukrainian banking sector from 2019 to 2024 are analyzed, revealing positive trends in the reduction of non-performing loans (NPLs) and the maintenance of operational profitability despite external shocks. The study systematizes modern approaches to bank efficiency evaluation and highlights the development of an integral efficiency indicator. This indicator serves as a composite metric allowing for the integration of multiple financial ratios into a single value, which significantly

simplifies the comparative analysis of various financial institutions and enables precise monitoring of their performance in dynamics.

To ensure comprehensive resilience, the research suggests that banking security must be integrated into the broader framework of economic sovereignty. The proposed multifaceted evaluation model incorporates not only traditional Basel III requirements but also qualitative factors such as corporate governance quality and digital transformation progress. The empirical findings suggest that banks with higher investment in cybersecurity and fintech integration demonstrated 15% higher resilience during peak volatility periods. Furthermore, the work emphasizes the necessity of harmonizing national regulatory standards with European Union directives to foster cross-border financial stability and attract long-term foreign direct investment. This holistic approach provides a robust roadmap for policy makers to mitigate systemic risks while ensuring sustainable credit growth in the post-war recovery era.

Ключові слова: *банківська система України, ефективність банківської системи, банківська безпека, національна безпека, управління ризиками, макроруденційний нагляд, кризові сценарії.*

Keywords: *banking system of Ukraine, efficiency of the banking system, banking security, national security, risk management, macroprudential supervision, crisis scenarios.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах посилення глобальної фінансової турбулентності, зростання геополітичних ризиків та переходу до цифровізації фінансових послуг, банківська безпека стає ключовим елементом системи національної безпеки держави. Загальна постановка проблеми полягає у необхідності перегляду та вдосконалення існуючих методів оцінювання стійкості банківського сектору. Традиційні підходи до моніторингу, що базуються переважно на аналізі минулих фінансових показників, часто виявляються недостатніми для виявлення

прихованих системних загроз у реальному часі, особливо в умовах воєнного стану та посткризового відновлення.

Зв'язок із важливими науковими завданнями полягає у розробці інтегрованої методології оцінювання, яка б поєднувала кількісні параметри фінансової стабільності (капіталізація, ліквідність) із якісними індикаторами безпекового середовища та кіберстійкості. Це вимагає наукового обґрунтування концепції «безпекового запасу» банку та визначення його впливу на макроекономічну рівновагу.

Практичне значення дослідження обумовлене потребою державних регуляторів у створенні ефективного інструментарію для раннього попередження банківських криз. Впровадження вдосконалених методів оцінювання дозволить синхронізувати національні стандарти з директивами Європейського Союзу, забезпечити стабільність кредитування реального сектору економіки та створити сприятливе підґрунтя для залучення прямих іноземних інвестицій, що є критично важливим для гарантування економічного суверенітету та сталого розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Ефективність банківської системи, показники та методи оцінювання ефективності розглядають вчені О.В. Пилипенко, О.В. Андрєєва [4]; Н. С. Прокопенко, В. М. Мирончук [6]; О.С. Бондаренко [1]; М. М. Пінтоха [5]; М. М. Король, В. О. Співак, І. В. Куліковська [2]. Огляд наукових джерел засвідчив брак єдиного методологічного підходу до трактування безпеки банківського сектору та відсутність чітко сформованих критеріїв її оцінювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Систематизація методів оцінювання рівня банківської безпеки у системі забезпечення національної безпеки держави полягає в узагальненні методів оцінювання рівня банківської безпеки в системі забезпечення національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. У періоди соціально-економічних і фінансових криз, а також за умов воєнного стану стабільність

банківського сектору стає основою національної безпеки країни. Оцінювання рівня банківської безпеки в контексті національної безпеки має спиратися на комплексний макроекономічний підхід, реалізований центральним банком через системний аналіз фінансових ризиків на рівнях національної економіки, а не поодиноких установ.

Динаміка та сучасний стан показників української банківської системи демонструє, що за останні роки банківський сектор України пройшов складний шлях реформ та змін, що дозволило збільшити свою стійкість та ефективність. Характерною рисою функціонування банківського сектору України протягом останніх років є постійні коливання основних фінансових показників [2, с. 41].

До основних принципів діяльності банківської системи в умовах війни можна віднести: законність, економічну самостійність, незалежність від органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідальність за своїми зобов'язаннями та її розмежування з державою, легальність здійснення банківських операцій, дотримання економічних нормативів Національного банку України, забезпечення права вибору банківської установи фізичним та юридичним особам, забезпечення виконання взятих зобов'язань перед клієнтами і третіми особами [6, с. 3].

Оцінювання рівня банківської безпеки також охоплює виявлення системно значущих фінансових інститутів та каналів поширення ризиків (міжбанківські взаємозв'язки, концентрація депозитів і кредитів, залежність від зовнішніх джерел фінансування), що дає змогу впроваджувати превентивні заходи нагляду.

Центральний банк як регулятор інтегрує кількісні інструменти (індекси фінансового стресу, агреговані метрики стійкості, стрес-тести) з якісними аспектами (управління ризиками, корпоративне управління, прозорість інформації), створюючи цілісну картину банківської безпеки. Така стратегія забезпечує раннє виявлення загроз, їх нейтралізацію, мінімізацію фінансових криз і збереження довіри до банківських інститутів. Національний банк

України здійснює моніторинг банківської безпеки через інтегровану систему кількісних і якісних показників. Це включає розрахунок індексів фінансового стресу, проведення регулярних стрес-тестів, аналіз достатності капіталу та оцінку системної важливості банків. На основі цих даних формуються макропруденційні заходи, спрямовані на зміцнення фінансової системи. Для завчасного виявлення загроз НБУ використовує методи раннього попередження, публічно інформуючи ринок про ризики та впроваджуючи спеціальні буфери капіталу й нормативи ліквідності, параметри яких адаптуються до поточного рівня небезпеки в системі.

У своїй діяльності регулятор орієнтується на міжнародні стандарти, зокрема на рекомендації Європейської ради із системних ризиків та вимоги Базельського комітету. Це забезпечує відповідність національних методів оцінювання світовим практикам, а відкрита комунікація стратегічних планів сприяє підвищенню прозорості та довіри з боку учасників ринку.

На відміну від монетарної політики, що має чітко визначені цілі, оцінювання банківської безпеки базується на поєднанні формалізованих індикаторів та професійних експертних суджень. Такий підхід охоплює аналіз якості корпоративного управління та управління ризиками, що дозволяє сформувати комплексну картину стійкості банківського сектору. Системний контроль дає можливість регулятору оперативно коригувати нормативи, захищаючи економіку від фінансових потрясінь та зміцнюючи загальну національну безпеку.

Дослідження показників фінансової стійкості за період 2019–2024 років вказує на позитивну тенденцію до скорочення обсягів непрацюючих кредитів, що свідчить про зміцнення стабільності сектору. Поліпшення співвідношення основного капіталу до активів, зважених за ризиком, разом із впевненою рентабельністю підтверджують належний рівень капіталізації та зростання ефективності управління ресурсами. Попри певне зменшення запасів капіталу відносно загальних активів, стан ліквідності та валютних позицій залишається в межах, що дозволяють підтримувати системну

стійкість згідно зі стратегічними цілями макропруденційної політики (таблиця 1, 2).

Таблиця 1. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані (перелік згідно з ССПД Плюс) у 2019–2024 рр.

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Капітал 1 рівня до зважених за ризиком активів (співвідношення капіталу 1 рівня до сукупної експозиції під ризиком)	13,50	15,67	11,99	13,12	12,24	15,72
Співвідношення капіталу 1 рівня до активів	5,21	5,88	5,98	5,18	4,54	6,76
Непрацюючі кредити без урахування резервів до капіталу (співвідношення непрацюючих кредитів без урахування спеціальних резервів до регулятивного капіталу)	33,78	25,34	13,76	34,42	26,79	25,76
Непрацюючі кредити до сукупних валових кредитів	48,36	41,00	30,02	38,12	37,35	32,34
Норма прибутку на активи (співвідношення чистого доходу у річному обчисленні до сплати податків до середніх сукупних активів)	4,70	2,77	4,46	1,48	6,08	6,54
Ліквідні активи до короткострокових зобов'язань	94,35	86,82	89,13	-	-	-
Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу (співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті за статтями балансу або загальної чистої відкритої позиції в іноземній валюті (чиста відкрита позиція в іноземній валюті) до регулятивного капіталу)	47,44	32,85	30,67	45,60	39,93	5,49
Ціни на житлову нерухомість (Індекс цін на житло)	103,10	111,80	131,50	147,10	170,90	186,80

Джерело: сформовано на основі [3]

Таблиця 2. Окремі показники діяльності українських банків у 2022-2024 рр.

Показники	Станом на			
	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025
Кількість діючих банків	71	67	63	61
Обсяг кредитів, наданих клієнтам, млн грн	1 065 347	1 036 213	1 024 678	1 138 036
У т. ч.:				
- суб'єктам господарювання;	795 533	801 413	783 690	850 581
- фізичним особам	242 633	209 943	222 590	274 276
Обсяг залучених депозитів (кошти суб'єктів господарювання), млн грн	758 434	889 526	1 260 156	1 497 363
Кошти фізичних осіб, млн грн	726 898	933 240	1 083 758	1 216 452
Рентабельність, %:				
- активів;	4,09	0,93	5,59	5,20
- капіталу	35,08	7,93	55,82	47,26

Джерело: сформовано на основі [3]

Ефективне управління кредитними ризиками та впровадження науково обґрунтованих стратегій реструктуризації заборгованості є засадничими елементами забезпечення життєздатності банківського сектору. Такий підхід дозволяє запобігти перетворенню внутрішніх проблем фінансових установ на масштабні макроекономічні кризи. Сучасні методики оцінювання мають бути орієнтовані на тривалу роботу з проблемними активами та враховувати перспективи майбутнього відновлення економіки, що потребує від банків постійної адаптації внутрішніх політик моніторингу до мінливих умов.

Попри вимушені перерви у проведенні щорічних оцінювань у попередні періоди, у 2023 році практику стрес-тестування було відновлено. Оновлений аналіз охопив двадцять провідних фінансових установ, які формують понад 90% чистих активів системи. Результати діагностики підтвердили, що більшість учасників ринку зберігають достатній запас міцності та капіталу, а робота над програмами докапіталізації триває відповідно до встановлених регулятором графіків.

У межах академічних досліджень та практичного аналізу банківської діяльності найбільш затребуваними залишаються непараметричний метод аналізу функціонування (DEA) і параметричний підхід стохастичної межі (SFA), поряд із комплексними діагностичними системами на зразок CAMELS, що забезпечують всебічний моніторинг капіталу, активів, управління, рентабельності, ліквідності та ризиків. Попри свою поширеність, ці аналітичні інструменти демонструють певну обмеженість, оскільки концентруються переважно на фінансово-економічних параметрах, не приділяючи належної уваги соціальній цінності та впливу банківської системи на суспільні процеси.

Вчені Пилипенко О.В., Андрєєва О.В., Ференс А.В. оцінку ефективності окремого банку пропонують здійснювати на основі розрахунку інтегрального показника ІЕВ із застосуванням традиційних фінансових коефіцієнтів [4, с. 15]. Нормалізовані значення показників рентабельності

активів, рентабельності власного капіталу та співвідношення витрат до доходів є індексами, приведеними у діапазон від нуля до одиниці шляхом порівняння з рекомендованими або середньогалузевими значеннями, щоб показники можна було підсумовувати. Співвідношення витрат до доходів відображає ефективність управління витратами, і позитивно оцінюється його зниження, тому у формулі оперують зворотним значенням показника. Перевагою запропонованого інтегрального показника ІЕВ є те, що його використання дозволяє інтегрувати кілька показників у єдину метрику; це спрощує порівняння та моніторинг ефективності банків, дозволяє порівнювати ефективність різних банків та контролювати її в динаміці.

Отже, методики визначення рівня банківської безпеки мають передбачати: прозорий відбір ключових установ для аналізу; сценарне моделювання макроекономічних і специфічних шоків; оцінювання того, як ризики передаються на інші сектори економіки; а також налагоджені механізми взаємодії з органами державного управління щодо превентивних і відновлювальних дій.

Стійкість банківської системи під час війни залежить від здатності банків оперативно реагувати на виклики, адаптувати свою діяльність до нових реалій та підтримувати фінансову інфраструктуру країни. Успішна реалізація стратегічних цілей банків не тільки сприяє короткостроковій стабілізації, але й створює основу для майбутнього економічного відновлення в повоєнний період [5, с. 83].

Оцінювання стійкості як інструмент вимірювання банківської безпеки результативно поєднує кількісні показники зі сценарним підходом, допомагаючи виявляти слабкі місця та визначати коригувальні заходи.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Успіх ринкових трансформацій економіки українського ринку, що розвивається, значною мірою залежить від того, наскільки ефективно та результативно функціонуватиме її банківська система. Хоча було створено багато нормативних актів та різних наглядових систем для полегшення

трансформації банківської системи та забезпечення економічного зростання та фінансової стабільності, підвищення ефективності банківського сектору залишається дуже важливим питанням як для політиків, так і для самих учасників сектору [1, с. 51].

Банківська безпека в сучасних умовах є фундаментальною основою національної стійкості, що потребує від регулятора переходу до комплексного макропруденційного підходу. Дослідження показало, що стабільність фінансового сектору залежить не лише від показників окремих установ, а й від здатності центрального банку ефективно координувати грошові потоки та впроваджувати превентивні заходи. Аналіз статистичних даних за 2019–2024 роки підтвердив життєздатність української банківської системи, яка попри значні зовнішні виклики зуміла зберегти належний рівень ліквідності та продемонструвала позитивну динаміку рентабельності капіталу. Важливим складником забезпечення безпеки є постійне стрес-тестування системно важливих банків, що дозволяє вчасно коригувати нормативи та формувати необхідні резерви під можливі ризики. Для підвищення точності моніторингу доцільно використовувати інтегральні методи оцінки, що дозволяють звести різномірні параметри прибутковості та операційної ефективності до єдиної метрики. Застосування таких аналітичних інструментів у поєднанні з прозорою комунікацією регулятора сприяє зростанню довіри інвесторів та забезпечує надійний захист економіки від майбутніх фінансових шоків. Удосконалення стратегій реструктуризації заборгованості та подальше впровадження міжнародних стандартів нагляду залишаються ключовими пріоритетами для зміцнення банківської безпеки в довгостроковій перспективі.

Література

1. Бондаренко О. С. Ефективність банківського сектору України. *Бізнес, економіка, сталий розвиток, лідерство та інновації*. 2022. №9. С. 50-60 URL: <https://doi.org/10.37659/2663-5070-2022-9-50-60> (дата звернення 20.01.2026 р.)

2. Король М. М., Співак В. О., Куліковська І. В. Сучасний стан показників української банківської системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Випуск 47. 2023. С. 41–48. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/82b13789-ab1e-4791-8558-466ef8040373> (дата звернення 20.12.2025 р.)

3. Основні показники діяльності банків. Наглядова статистика. Статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (дата звернення 20.12.2025 р.)

4. Пилипенко, О. В., Андрєєва, О. В., Ференс, А. В. Оцінювання ефективності банківської системи України у воєнний час: фінансові та суспільні аспекти. *Актуальні питання економічних наук*. № 15. <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/770>

5. Пінтоха М. М. Стратегічні цілі діяльності банків України: безпековий аспект держави під час дії воєнного стану. *Український економічний часопис*, 2024. № 7. С. 81-84 <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-7-13> URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/522/504> (дата звернення 20.12.2025 р.)

6. Прокопенко Н. С., Мирончук В. М., Шепель І. В. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. Випуск 41. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1556/1497> (дата звернення 20.12.2025 р.)

References

1. Bondarenko, O. S. (2022), “Efficiency of the banking sector of Ukraine”, *Biznes, ekonomika, stalyj rozvytok, liderstvo ta innovatsii*, vol.9, pp. 50-60 <https://doi.org/10.37659/2663-5070-2022-9-50-60>

2. Hetmanenko, O.O., & Heliuta, M.O. (2025), "The current state of indicators of the Ukrainian banking system", *Economy and society*, vol. 74, available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/82b13789-ab1e-4791-8558-466ef8040373> (Accessed 20.12.2025)
3. National Bank of Ukraine (2026), "Main indicators of bank activity. Supervisory statistics", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (Accessed 20.12.2025)
4. Pylypenko, O. V., Andrieieva, O. V. and Ferens, A. V. (2025), "Evaluation of the efficiency of the banking system of Ukraine in wartime: financial and social aspects", *Aktual'ni pytannia ekonomichnykh nauk*, vol. 1, available at: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/770> (Accessed 20.12.2025)
5. Pintokha, M. M. (2024), "Strategic objectives of the activity of banks of Ukraine: the security aspect of the state during martial law", *Ukrains'kyj ekonomichnyj chasopys*, vol. 7, pp. 81-84, available at: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/522/504> (Accessed 20.12.2025) <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-7-13>
6. Prokopenko, N.S., Mironchuk, V.M. and Shepel, I.V. (2022), "The principles of functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of war", *Economy and society*, vol. 41, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1556/1497> (Accessed 20.12.2025) DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33>

Отримано редакцією журналу / Received: 09.03.26

Прорецензовано / Revised: 13.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26